

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бородавко Андрій Юрійович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Котенко Тетяна Анатоліївна

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Плахотний Артем Павлович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки, підполковник поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Анотація. Стаття присвячена розгляду окремих питань за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я людини. Досліджується практика призначення покарань за кримінальні правопорушення, передбачені розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення покарання за злочини проти життя. Показано, що українське кримінальне право та законодавство надає людині право на життя з моменту народження, тоді як правильним підходом є 10 днів після зачаття, що відповідає європейському досвіду (зокрема, Франції). Розглянемо ст. 135 (Залишення в небезпеці) КК України та ст. 136 (Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані) КК України.

Постановка проблеми. За останні роки кількість кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я людини в Україні значно зросла. Це можна пояснити не лише психологічною схильністю людей до насильства, але й тим, що члени суспільства все менше уваги приділяють моралі. Зокрема, останній фактор має значний вплив на вчинення кримінального правопорушення "Залишення в небезпеці", передбаченого статтею 135 Кримінального кодексу України та "Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані", передбаченого статтею 136 Кримінального кодексу України, оскільки люди стають все більш байдужими та черствими по відношенню до інших, особливо коли мова йде про малолітніх дітей, літніх людей, людей з інвалідністю та інших осіб, які залишилися без допомоги та підтримки.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблеми кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи вивчалися багатьма вченими-кримінологами. Це, зокрема, роботи Г. А. Аванесова, В. В. Голіни, А. І. Долгової, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, В. М. Кудрявцева, І. П. Лановенка, О. М. Литвака, І. К. Туркевич, В. І. Шакуна та ін.

Ці вчені зробили важливий внесок у розвиток кримінологічної думки в цій галузі, але деякі аспекти загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, такі як залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані недостатньо вивчені і потребують подальшого дослідження.

Метою цієї статті є визначення проблемних питань у сфері кримінально-правової охорони життя та напрямів удосконалення кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя людини з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн. А також визначення обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я на прикладі ст. 135 та ст. 136 Кримінального кодексу України.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має право на життя [1]. Тому кримінально-правова охорона права на життя не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

Правозахисна функція покладена на діяльність Національної поліції України, завданням якої відповідно до статті 2 ЗУ "Про Національну поліцію" є охорона прав і свобод людини [2]. Відповідно до цього покладеного завдання на поліцію, кримінальне право постійно змінюється у відповідь на підвищення рівня правової охорони особи як основоположної соціальної цінності.

Як зазначив Плахоний А.П. "В умовах воєнного стану пріоритетними завданнями будь-якого органу публічної влади є охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; забезпечення оборони держави, захисту безпеки населення та інтересів держави. З цією метою Верховна Рада України прийняла відповідні закони, які дозволяють органам державної влади ефективно виконувати свої завдання. Зокрема відповідно до Закону України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану», розширено повноваження поліцейських [7]."

Право на життя – головне невід'ємне право людини. Воно полягає в тому, що кожен має право розпоряджатися своїм життям самостійно та передбачає недопустимість ні за яких умов позбавлення життя будь-якої людини. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Залишення в небезпеці - це завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан [3, ст. 135].

У теорії кримінального права визнано, що основним безпосереднім об'єктом посягання, передбаченого ст. 135 КК України, є життя людини, що цілком доречно, адже законодавець двічі вживає термін «життя» у диспозиції основного складу даної норми. Водночас, з визнанням об'єктом даного посягання є лише життя людини погодитись важко, адже, як правило, посягання на життя у вказаних діяннях взагалі не може відбутися без заподіяння шкоди здоров'ю людини, оскільки ці блага людини нерозривно пов'язані. Тому дійсно слід вважати, що безпосередній об'єкт у цих злочинах – це суспільні відносини, спрямовані на охорону здоров'я та життя потерпілого [5, с. 64-65].

Прикладами ситуацій, що загрожують життю можна розглянути на ситуаціях коли людина, не може покинути приміщення під час пожежі, альпініст, який провалився в діру і тримається за мотузку, рибалка, який опинився в пастці на ковзанці або у воді, людина, яку збила машина і залишила на дорозі. Причини, через які людина опинилася в небезпеці для життя (її власна недбала чи навмисна

поведінка або об'єктивні причини), не мають значення для кваліфікації злочину [4, с. 238].

Аналіз юридичної літератури свідчить, що кримінальна відповідальність за ненадання допомоги є виправданою лише тоді, коли винний сам ненавмисно спричинив небезпечне для життя жертви становище та не надав допомогу, але в цій ситуації вступають у дію ознаки правопорушення з необережності проти життя чи здоров'я потерпілого. Сам факт бездіяльності просто додає до небезпечних наслідків правопорушення недбалості, що встановлює відсутність необхідності в окремій статті, яка б визначала окремий склад правопорушення ненадання допомоги.

Що стосується потерпілого, який перебуває у небезпечному для життя стані і позбавлений вжити заходів до самозбереження через хворобу, зауважимо що під хворобою у даному випадку може розумітися будь-яке захворювання, тимчасове або хронічне, фізіологічне або психічне. Слід зазначити, що наявність психічного захворювання явно не означає, що людина є безпорадною, оскільки особи з психічними розладами мають велику фізичну силу і мають достатньо здорового глузду, щоб бути здатними врятувати себе в ситуаціях, які загрожують їхньому життю і здоров'ю. Особа, яка страждає на фізіологічну або психічну хворобу, визнається такою лише за умови, що ця хвороба призводить до нездатності діяти в небезпечній ситуації [6].

Таким чином, потерпілими від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 135 Кримінального кодексу України, можуть бути неповнолітні, повнолітні та хворі, які були позбавлені можливості вжити заходів для самозбереження. Слід додати, що нормативна частина цієї норми містить невичерпний перелік станів, які можуть бути визнані вважатися залежними.

Якщо допомога іншій особі вимагала ризикуванню власним життям або здоров'ям, або життям та здоров'ям інших осіб, то питання про кримінальну відповідальність розглядається згідно зі статтею 39 КК України. Ця стаття передбачає, що залишення людини в небезпеці для того, щоб усунути іншу небезпеку, яка загрожує життю чи охоронюваним законом правам даної людини чи інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, не є злочином, якщо цю небезпеку не можна було усунути іншими засобами і заподіяна шкода не була більш значною, ніж відвернена. Наприклад, як вчинені в умовах крайньої необхідності дії охоронця, який переніс тяжко пораненого у безпечне місце та надав йому допомогу, але в цей час інша особа була захоплена як заручник.

Загалом закон покладає обов'язок надання невідкладної допомоги особам, які перебувають у небезпеці для життя або здоров'я, на всіх громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Отже, суб'єктом цього правопорушення є всі особи, які досягли 16-річного віку. У разі, якщо потерпілий перебуває в небезпечному для життя стані, суб'єктами можуть бути особи, які досягли 16-річного віку, окрім осіб які є: 1) медичними працівниками; 2) службовими особами, які за законом або іншим нормативно-правовим актом зобов'язані надавати допомогу особам, що перебувають у небезпечному для життя стані; 3) іншими особами, які за законом, іншим нормативно-правовим актом або цивільно-правовим договором зобов'язані надавати допомогу, піклуватися або здійснювати догляд за такими особами, а також ті, які самі поставили потерпілого в небезпечний для життя стан. Кримінальна відповідальність таких осіб за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, настає за статтями 139, 284, 364 або 426 чи статтею 135 КК України.

Однією складовою структури особистості злочинця є його морально-психологічні характеристики. У цьому контексті йдеться про погляди, переконання,

установки та ціннісні особи, а також про особливості її інтелектуальних, емоційних та вольових якостей. Сюди ж можна віднести ступінь емоційної збудливості, силу і швидкість реакцій на різні зовнішні подразники і ситуації та ін. На думку М. Коржанського, вина особи, яка залишила іншу особу в небезпеці, виражається в байдужості до наслідків свого діяння [8, с. 88]. Однак така поведінка має подвійне значення. Прикладом цього може бути така ситуація: після дорожньо-транспортної пригоди винний одразу ж тікає з місця злочину, ігноруючи потерпілого та уникаючи допомоги. Однак, коли винуватець усвідомлює, що йому загрожує реальна кримінальна відповідальність, він визнає свою провину і готовий допомогти потерпілому та забезпечити певну реабілітацію. Це свідчить про необхідність самозбереження, коли реальні негативні наслідки є неминучими.

Прикладом залишення в небезпеці слугує ситуація, описана у вироку Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 17.06.2020 року по справі № 628/599/20, в якому зазначається, що в ході конфлікту ОСОБА_1 умисно обома руками із силою штовхнула ОСОБА_2 в спину, в результаті чого ОСОБА_2 від поштовху отримав прискорення та пробігши близько 2 м. вдарився головою об цегляну стіну будинку, яка розміщена з протилежної сторони від літньої кухні та впав. Через деякий час, 06.01.2020, увечері, ОСОБА_1, після спричинення тяжких тілесних ушкоджень потерпілому ОСОБА_2, від яких останній впав та вдарився головою об цегляну стіну будинку з іншого боку літньої кухні, усвідомлюючи, що своїми діями поставив потерпілу ОСОБА_2 в небезпечне для життя становище, чим не дотримався загального обов'язку піклування про людину, не поцікавившись станом здоров'я потерпілого, усвідомлюючи, що через уразливий стан потерпілого він не міг вжити ефективних заходів самозахисту, знаючи, що температура повітря взимку дуже низька, заліз до літньої кухні з метою втечі з місця злочину та, не надавши медичної допомоги потерпілому, який лежав на вулиці, не викликав швидку медичну допомогу та не доставив потерпілого до медичного закладу, коли мав можливість це зробити [9].

У названому випадку суд цілком правильно встановив той факт, що своїми суспільно небезпечними діями суб'єкт кримінального правопорушення сам поставив ОСОБА_2 у небезпечний для життя стан. Водночас, вказівка про «загальнолюдський обов'язок» є, по-перше, недоцільною, адже в діях ОСОБА_1 без будь-яких обов'язків простежується склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 135 КК України, а, по-друге, подібний обов'язок швидше відноситься до певних норм моралі, ніж до юридично закріпленого правила.

Таким чином, відсутність вказівки судом на той факт, що винний сам поставив ОСОБА_2 в небезпечний для життя стан (а лише оперування «загальнолюдським обов'язком») могла вилитися у те, що в суді апеляційної інстанції захист засудженого домігся б оскарження вироку.

Додамо, що з огляду на те, що ОСОБА_2 померла внаслідок вказаних діянь винного, останнього було засуджено за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 128 КК України та ч. 3 ст. 135 КК України.

Висновок. Злочини у виді залишення у небезпеці та ненадання допомоги особі, що перебуває у небезпечному для життя стані, вчиняються особами внаслідок стереотипізації поведінки через деформацію загальнолюдських цінностей, байдужості до проблем оточуючих, відмові у виконанні своїх обов'язків щодо забезпечення безпеки близьких.

Стаття 136 Кримінального кодексу про відповідальність за бездіяльність щодо надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, якщо

можливість надання допомоги є надто складною класифікація через безліч нюансів матеріальних та особистих умов. Суб'єктивна сторона злочину, яка робить його майже неможливим для доведення, що бездіяльність загального суб'єкта в конкретній ситуації є злочином. У той час, коли відповідальність за ненадання інформації настає незалежно від статусу такої особи перед компетентними органами чи особою вмотивованою, оскільки в наш час кожна людина має доступ до телефонів та інших засобів для того щоб повідомити посадових осіб про те, що людина перебуває в небезпечному для життя стані. Тому ми відстоюємо ідею зміни статті з Кримінального кодексу України, по прикладу Європейських країн, в яких не має статей щодо обов'язку кожного рятувати пересічних осіб, та залишити її в наступному формулюванні: «неповідомлення про небезпечний для життя стан особи належним установам чи особам, якщо це спричинило тяжкі тілесні ушкодження».

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96- ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?lang=en>
3. Кримінальний кодекс України. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. М.Г. Мельника, М.Г. Хавронюка. 6-е вид., перероб. та доп. Київ: Юрид. думка, 2009. с. 238
5. Луцький Т. М. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті іншій особі : дис. ... доктора філософії : 081 Право. Львів. 2021. 385 с.
6. Назимко Є.С., Пилипенко Є.О. Залишення в небезпеці: кримінально-правовий аспект: монографія. Кривий Ріг; Харків: Колегіум, 2017. 244 с.
7. Плахотний А. П., Мозоль К. О. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу*. 2022. С. 214.
8. Харченко К. А. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ У ВИДІ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ТА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ ДЛЯ ЖИТТЯ СТАНІ. *ЛОГОС. ОНЛАЙН*. 2020. С. 3.
9. Вирок Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 17.06.2020 року по справі № 628/599/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81654673> (дата звернення: 01.07.2021).